

вона куди інтересніша для сучасної людини, ніж твори античного, або староіндійського, староіранського чи західноєвропейського середньовічного твору.

Історична основа цієї епопеї ось яка: Після зруйнування Києва суздальським Андрієм 1169. р. під час боротьби правобережної династії Мономаховичів з лівобережною Ольговичів за київський престіл піднялася з занепаду орда половців, що її приборкав був своїми походами Володимир Мономах і його син Мстислав Великий. Нова небезпека зо сходу довела до злагоди (компромісу) обох династій і так утворилася система рівноваги князівств під руками обох великих князів Святослава III Ольговича та Рюрика з роду Мономаховичів. Святослав правом старішини зібрав всіх князів до походу проти половців і розбив їх на Орелі 1184. р., де взяв у неволю їх хана Кюбьяка та відчинив дорогу для торгівлі Європі — а вдруге розбив коло Хорола хана Кончака дня 1. березня 1185. р. Після цього походу поїхав човнами до Карачева в північні землі збирати військо на третій похід, що мав звернутися на Дон і вигнати орду з української землі. Але в обох походах не брали участі тільки сіверські князі Ігор і Всеволод Святославичі, бо похід князів ішов на низ, а не на Дон, як вони хотіли. А замість ждати третього походу, зависні на „передню“ славу великого князя, випередили його самочинним походом на власну руку Ігор із сином Володимиром та Буй-Тур Всеволод із братанком Святославом, щоб здобути собі „задню“ славу. Та половці оточили їх цілою своєю силою, знищили ціле військо, а князів узяли до неволі. Цей самочинний похід Ігоря „відчинив ворота“ половцям на Русь: одна орда — Кончакова кинулися на Переяславщину, друга, Гзи — на Посеме і знищила всі оселі та затрясла основами держави. Однак сполошили її Святослав і Рюрик новим походом, хоч у нім не встигли зібрати всіх князів, і похід був за слабкий до більшого удару. Ігор тим часом втік з неволі, а його сина Володимира одружив Кончак зо своєю донькою. Війна закінчилася злагодою коштом людности та порушенням поваги української держави супроти нахабної орди.

На основі цієї події геніальний автор „Слова“ змалював нам образ життя княжої України, що її основною ідеєю була боротьба за землю для осілої людности Європи проти кочових орд Азії. Для тієї концепції автор уложив зміст епопеї в тридільний образ життя, неначе б триптих величних картин. В першій образі малює нам похід Ігоря з Всеволодом, бій над Каялюю, та новий удар половців. В другому образі зображує журбу і нараду з боярами великого князя Святослава III. Він має зловіщий сон, ніби в його теремі злотоверхім не стало волока, що є заповітом розвалу держави серед жертви крові Володимира Глібовича, князя переяславського і жертви життя Ізяслава Васильковича Городенського. В третьому образі автор виводить молитву Ярославни, що, прочуваючи горе, молиться до давніх богів, далі

втечу Ігоря з неволі і радість України, забезпечену весіллям Ігоревого сина Володимира з Кончаківною.

Проф. М. Грушівський в своїй „Історії української літератури“¹ висловив свій погляд, що в поклику до князів з другого образу розвивається плян великого походу силами всієї руської землі під проводом великого князя. Тут лежить властива гадка, що спонукала написати „Слово“ — тому нераз висловлена була думка, що воно скомпоноване на замовлення Святослава як політичний памфлет, на основі натяків, записаних в літописі про намір агресивного походу на половців. Справді в рік пізніше відбувся цей похід Святослава з Рюриком в менших розмірах, бо поклик не зрушив провінціональних князів, але цим походом сполошено половців з України. Одначе в третьому образі проф. Мих. Грушівський бачить спад з високого лету і не може не сконстатувати його без болю й обиди, так прикро, що провідний тон тієї національної епопеї не витриманий, бо поет з позиції національного барда перейшов на позицію звичайного двірського співця радості Ігоревому дому. Звідсіль насувається проф. М. Грушівському гадка, що XII. пісня про втечу Ігоря написана пізніше пером не автора „Слова“, а вже іншого співця, ближчого до родини Ігоря, тоді, коли автор Слова виступає як речник київської дружини, як чоловік Святослава.

Одначе проти цього погляду промовляє мистецька одноцілість укладу і стилю цілого „Слова“. Автор як геніяльний мистець не міг би вдоволитися написанням політичного памфлету, що мав би тільки часову історичну вартість. Якщо був би він тільки талант, творив би ідею лише з власної свідомости, що є скарбницею особистого досвіду життя¹ — тоді описав би він всі заходи сучасного йому великого князя Святослава, як це зображено в літописі, і сотворив би справді памфлет політичного змісту. Але автор „Слова“ творить як геній з підсвідомости кількasetлітнього терпіння народу серед нападів орди синтетичний образ сну Святослава про золотoverхий терем, в якому не стало сволюка, що став символом бездержавя народу „на своїй не своїй землі“. Тільки геній міг сотворити такий образ тривкої мистецької цінности дедукцією, що за її допомогою звязав основною ідеєю незвязані події, відкрив їх звязок і сотворив образ минулого та сучасности з перспективою майбутности української нації, яка житиме по розвалі держави без даху над головою на багатій землі під пануванням орди. Автор „Слова“ долучає до цього трагічного образу ясний образ утечі Ігоря та радості України з приводу весілля Володимира з Кончаківною, щоб з памфлету сотворити поему вічної мистецької вартости. Тим робом на розпучливий стан розпаду та морального розкладу державної київської системи автор знаходить лік в компромісі, в злагоді двох ворожих до себе

¹ М. Грушівський: Історія української літератури, том II., вид у Львові 1923 р.

¹ Dr. Albert Rebmayer: Die Entwicklungsgeschichte des Talentés und Geniús. München 1908. Том II (стор 242—263).

народів, звязаних євшан-зіллям з Землею України через династичне весілля. А вже діти упоєних кровю сватів виховає стара культура Дажбожих внуків на українців, що і сталося з усіма ордами впродовж століть без огляду на це, що держава українська впала.

Тому автор своїм радісним закінченням дає позитивну відповідь на головну проблему української нації, що має вартість до сьогоднішнього дня: Українці без огляду на свою відвагу, хоробрість, лицарськість та саможертву не можуть оборонити своєї держави від ворогів доти, доки будуть підіймати між собою свари, беручи малі речі за великі, доки князі їх замість розсудити себе самим будуть кликати сусідів розсудити свої спори, доки будуть підіймати на власну руку божевільні вчинки проти пляну начального голови; — доти мусять іти на злагоду (компроміс) з ворогами зо шкодою для своєї державної самостійности. Отже ідеєю „Слова о полку Ігореві“ не є тільки негати́вна ідея памфлету, що остерегає перед розвалом держави через блуди і хиби верхівки нації — але й позитивна ідея вічної проблеми українського народу. Він без огляду на свою високу культуру тисячоліть не може бути паном „на своїй не своїй землі“, поки не позбудеться гріхів бездержавної нації: несолідарности, несубординації та самсобіпанства. Поема кінчається радістю і весіллям для рівноваги мистецької світлотіні, бо хоч в першій частині поеми наступив повний погром в бою над Каялою по думці лютого хана Ізи, то в третій частині після частинного походу Святослава і Рюрика перемогла компромісова ідея Кончака, що треба закінчити справу весіллям Володимира зо своєю донькою. Геніяльний поет цитує слова державницької цінности, висловлені Бояном, „що тяжко голові без плечей; лихо й тобі без голови“, але заповідає перспективу майбутности славослов'ям не тільки Ігорю і Всеволодові, але й славослов'ям молодим князям з Володимиром Ігоревичем на чолі. Чого не поборов меч русичів в боях, те перемаже любов через світло Дажбожих внуків, тобто сила української старовинної культури, що справді стопила всі орди у степах ув один моноліт українського народу, зложеного з ріжних племен, які говорять вже тепер всі українською мовою.

Отже ціла частина втечі Ігоря від плачу Ярославни до кінця це зовсім не спад із високого лету поета і не заломання великої ідеї нашої національної епопеї, бо якраз вона потрібна для мистецької одноцілості. Що вона є твором того самого автора, доказує той сам еспресійний характер у стилі, що й у перших двох частинах, писаних короткими натяками та відокремленими образами. Сцена втечі Ігоря через степ зовсім анальоґічна тривогою до сцени походу Ігорового перед боем у ночі, а сцена розмови Ізи з Кончаком анальоґічна контрастом до бою над Каялою, де переможені русичі сватів попоїли, а самі поляглися за землю руську — та вона ріжниться настроєм перемоги русичів, як це підносить проти угодового Кончака войовничий Іза:

„Коли опутаємо красною дівчиною соколя, то не буде нам ні соколя ні красної дівчини, та почнуть нас бити птиці в полі половецькім“. Ті слова є заповітом остаточної перемоги українців над ордами Азії.

Спеціальна прикмета стилю автора „Слова“ робить цілу епопею близькою наскрізь модерним творам. Стиль цей міг повстати на фундаментах тисячолітнього преісторичного культу Дажбожих синів обрядами та піснями і на фундаментах вирафінованого візантійського письменства. Коли ми порівняєм „Слово“ з іншими реторичними творами нашої літератури того часу та з візантійськими творами з одного боку, а з творами про Роланда і піснею про Нібелюнгів з другого — то „Слово о полку Ігореві“ визначається незвичайною еспресією та безпосередністю ліризму, осягненого багатством епічних засобів, ужитих, щоб викликати різні настрої. Слово мається так до тих творів, як образи відродженого візантійського мистецтва в пам'ятниках в Кахріє Джамі, або в Містрі в Лявонії з XIV ст., або твори Панзеліноса на Атосі — до образотворчих творів старого стилю з часу македонської династії. В порівнянні з візантійським епосом, отяжленим, позбавленим свіжості і безпосередности чуття „Слово“ блищить глибокою щирістю і силою ефекту, як твори новоєвропейської романтики супроти епігонів шабльонового псевдоклясицизму. Супроти варварської грубоватости і елементарности настроїв та суворих мотивів західноєвропейських творів фєвдальної доби — „Слово“ вирізняється багатством, тонкістю і фінезією настроїв, як оновлене настроєве малярство за Палеологів супроти передренесансових примітивів західноєвропейського мистецтва.

Супроти того не дивуємося, що модерний поет „Молодої Польщі“ Ст. Виспянський на ложі смерти захоплювався „Словом“, жалкуючи, що за пізно пізнав його з перекладу Б. Лепкого — а то був би він сотворив до нього безсмертні картини для ілюстрації. І ми сподіваємося, що сучасні українські малярі у 750-ті роковини „Слова“ сповнять його заповіт рядом модерних картин, шукаючи собі довічної чести, а авторові Слова безсмертної слави. Українська нація може гордитися, що має в „Слові о полку Ігореві“ лицарську епопею наймодернішого стилю з усіх культурних народів. Цей модерний стиль давав притоку ученим до сумнівів про автентичність „Слова“, які повадено столітньою працею науки. З другого боку аж тепер, по десятиліттях імпресіонізму, декадентизму, символізму в літературі ми починаємо розуміти справжній характер і безсмертну красу „Слова“, як вершинний шпиль творчости княжих часів, рівний „Кобзареві“ Тараса Шевченка.

Львів, дня 31. серпня 1935 р.

